

MATCA

#11

IARNĂ 2025

- ESEU 6 Tuns și ras din lumea culturală**
Dragoș C. Costache
- INTERVIU 10 „Nebunia” Teodorei Brody**
Ovidiu Șimonca & ChatGPT
- ESEU 14 O viață de artist între Baia Mare și Auschwitz**
Ciprian Măceșaru
- RECENZIE DE FILM 16 Dra***a lui Radu Jude**
Cristian Drăgan
- 20 Topurile Matca**
- 30 Recomandările Matca**
- OGLINDATOR**
- REPORTAJ 42 România la Budapesta: literatură, dialoguri și un spațiu comun**
Alex Popescu
- ESEU 45 Octombrie, luna de vârf a teatrelor de limbă maghiară în Capitală**
Borbély Tamás
- JURNAL 48 Jurnal despre Târgul de Carte**
- ESEU 56 1978, ce mai spectacol!**
Horia Ghibuțiu
- ESEU 58 Timpul încremenit**
Constantin Severin
- ESEU 60 Grădina noastră**
Péter Demény
- ESEU 62 În oglinda celorlalți**
Markó Béla
- ESEU 64 Ordonanța 52, cultura și cum să-ți dai singur țepe**
Iulia Popovici
- ESEU 67 Linii imaginare pe icoane**
Marius Chivu
- ESEU 73 Șadam-Tadam**
Florin Bican
- ESEU 76 Între amintire și vis**
Ioana Bot
- RUBRICĂ 78 Transcrieri - Richard Siken**
D. Sargan
- RUBRICĂ 79 Posibilitatea unei insule tăiate în două**
George Cornilă
- ESEU 82 Harta Literară și geografia interioară**
Cristina Foarfă
- INTERVIU 84 Dialog între Alin Ușeriu și Anca-Maria Pănoiu**
- GO WEST**
- ESEU 92 Scena de artă din Cluj de la Ataș la Fabrică**
Maria Sârbu
- ESEU 97 ...my generation [not a song]**
Horațiu Lipot
- INTERVIU 106 Dialog între Marius Bercea și Diana Marincu**
- ESEU 122 Transilfornia, ținutul dintre două luntre**
Cosmin Gheorghe
- POEME 126 Andrew Davidson-Novosivschei**
- ESEU 128 Toate bibliotecile sunt Biblioteca din Alexandria**
Simona Gabriela Noaptes și Claudia elena Lungu
- ESEU 133 Patrimoniul modernist și Art Déco din București - un centenar fragil**
Andreea Apostu
- INTERVIU 139 Dialog între Anca Vasiliu și Ovidiu Șimonca**
- INTERVIU 144 Dialog între Tatiana Țibuleac și Simona Petrișor**
- INTERVIU 147 Dialog între Ioana Nicolaie și Diana Iepure**
- FILIT, ISTORIA CONTINUĂ**
- ESEU 152 FILIT Iași, topirea distanțelor**
Ovidiu Șimonca
- INTERVIU 154 Dialog între Junot Díaz și George Cornilă**
- INTERVIU 158 Dialog între Pavlo Matiușa și Cristina Bălașa**
- INTERVIU 160 Dialog între Michel Bussi și Alina Purcaru**
- INTERVIU 164 Dialog între Tracy Chevalier și George Cornilă**
- INTERVIU 168 Dialog între Carlo Vecce și Alina Purcaru**
- INTERVIU 172 Dialog între Nikola Scott și Cristina Bălașa**
- FICTIUNE 176 Trofeul**
Gaea Schoeters
- FICTIUNE 182 Scriu Iliada**
Pierre Michon
- FICTIUNE 186 Caut bărbat cu vicii**
Irina Anton
- FICTIUNE 191 Cine îl cunoaște pe Armand?**
Cristina Țane
- FICTIUNE 194 Flagged**
Vlad Marina
- POEME 203 Víctor Rodríguez Núñez, Martina Caluori, Nikola Madžirov, Florentin Popa, Mădălina Căuneac, Alex Moldovan**
- 210 Cronici de carte**
- RUBRICĂ 222 Smântânici Tiribaboi #11**
Anca-Maria Pănoiu

Portret artistic

PÉTER DEMÉNY

De câțva timp, asistăm la ceea ce putem numi o renaștere a artei vizuale din România. Adrian Ghenie, Dumitru Gorzo, Felix Aftene, Mircea But și mulți alții se înscriu în acest proces de resetare a modalităților și perspectivelor, artiști care sunt sau devin tot mai cunoscuți în întreaga lume și care operează cu o creativitate și o originalitate ieșite din comun.

Marius Bercea este și el unul dintre ei. Artistul clujean, care are impresari și în UK și în SUA, a fost intervievat de directoarea Art Encounters din Timișoara, Diana Marincu, și fotografiat de publisherul nostru Barna Némethi pentru numărul 11 al revistei noastre. În acest număr, propunem o „fotografie“, un portret, dacă vreți, al fenomenului artistic românesc contemporan. Portret inevitabil incomplet, dar care sperăm să fie autentic.

Textele Mariei Sârbu și ale lui Horațiu Lipot se încadrează în aceeași încercare de portretizare, de caracterizare a direcțiilor și curentelor din arta vizuală. De asemenea, am crezut că este indicat să publicăm multe reproduceri tocmai din dorința de a „da corp“ inițiativelor despre care vorbesc articolele.

În secțiunea FILIT 2025, publicăm interviuri cu „monștri sacri“ ai literaturii contemporane sau cu autori afirmați pe plan european, cum sunt Tracy Chevalier și Pavlo Matiușa, Leo Vardiashvili și Nikola Scott, iar în secțiunea Oglindator, avem articole care vorbesc despre excelentul Târg Internațional de Carte de la Budapesta, acolo unde România a fost țara invitată și unde au apărut traduceri în maghiară ale cărților Gabrielei Adameșteanu, ale Doinei Ruști, ale Ioanei Pârvulescu, ale lui Augustin Cupșa, Ioan T. Morar, Alexandru Vakulovski și ale altora, traducerile fiind făcute de Gabriella Koszta, Loránd Pethó, Enikő Szenkovics etc. Alex Popescu de la Ministerul Culturii a fost unul din motoarele acestui eveniment excelent organizat de Ministerul Culturii și de ICR. Tot pentru târg a apărut și numărul special al revistei *Múút* care a propus o mică antologie a literaturii române contemporane.

Tot în această secțiune, publicăm și două eseuri despre László Krasznahorkai, scriitor maghiar care a primit premiul Nobel anul acesta. O tușă personală: nu aș fi crezut în viața mea că vor primi doi scriitori maghiari distincția această, Nobelul pentru literatură: Imre Kertész (în 2002) și László Krasznahorkai (în 2025).

În continuare, păstrăm și publicăm rubricile cu care v-am obișnuit, scrise de Ioana Both, Anca-Maria Pănoiu, Florin Bican, Marius Chivu, Ciprian Măceșaru, ca și topurile și cronicile de carte pe care vrem să le găzduim în revistă în mod susținut.

Lectură plăcută!

M

Tuns și ras din lumea culturală

Un istoric personal al frizeriilor

DRAGOȘ C. COSTACHE

Suntem o țară ciudată și avem scriitorii pe care îi merităm. Și se vede chestia asta în temele pe care literații noștri le aleg în exercițiul funcției. Toată lumea vrea să scrie despre artă, adevăr, dragoste, moarte. Nimeni nu mai vrea să scrie despre frizerii¹.

Cred totuși că, în medie, drumul scriitorului îl duce mai frecvent la frizerie decât la cimitir sau pe culmi noi ale adevărului sau ale dragostei. Poate chiar mai mult decât se tunde omul obișnuit, pentru că scriitorii sunt narcisiști – merg să semneze cărți pentru fani asudați, merg la TVR Cultural să vorbească, se perindă pe la lansări de carte ale prietenilor, tre' să arate uman. Sigur, mai chelești, te mai tunde nevasta, dar e și asta o poveste, nu? Rutina tunsului acasă. De ce a dispărut oare rutina din scris, dar ne dă bovarismul afară din pagină și din social media?

Mie vizitele la frizerie mi se par fascinante. Am avut experiențe mai interesante intelectual, mai demne de pus pe foaie cu frizeriile decât cu totalitatea băuturilor, drogurilor, gumelor turbo, flirturilor sau vrăjelilor. Mi se pare fascinant să merg la tuns pentru că e un fel de exercițiu de încredere, un fel de BDSM al oprobiului public. Mergi și te pui în mâinile unui om, să facă ce știe cu tine. Ai încredere. Eșecul poate să însemne moarte socială, o să fii umilit în fața cunoscuților. Tu poți bineînțeles să dai indicații, să fii genul ăla de client, să îl asasinezi pe omul ăla cu sugestii și doleanțe – *scurt în părți și la spate, pierdut, vreau să arăt ca Cristiano Ronaldo, nu ca Băsescu, vă rog*. Dar până la urmă altul face și tu îți dai cu părerea, ceea ce e foarte românesc, motiv pentru care mă mir că nu scrie mai multă lume despre asta.

Eu am început să conștientizez treaba asta cu tunsul undeva prin gimnaziu. Când eram mai mic aveam treabă cu dinozaurii, nu prea mă interesa că părul arată cumva sau altcumva, aveau alții timp să-și facă griji pentru mine și pentru păr. Să fie pieptănat, să stea aranjat, școala e totuși un mecanism de condiționare socială și freza e parte din corpul social. Cred că prima dată când mi-am dat seama de statutul instituțional al frizeriei, statut care merită luat în serios, a fost când mi-am dat seama că mă tundeam la ciufulici. Pardon, CiUFOLicii², frizeria de copii cu scaune în formă de căluți și mașini se reinventase

în cheie burgheză, cu un extraterestru de plexiglas lipit pe firmă. Nu mai țin minte exact vârsta, dar țin minte că eram dus la pachet cu frati-miu care avea câțiva ani, deci eu nu puteam să am mai mult de 12. Era scump pentru vremea aia, încă erau anii '90, dar era un fel de soluție de avarie pentru părinții care intraseră deja în avans în occidentul burghez și erau dispuși să facă un șpagat financiar ca să nu-i taie ei din greșeală urechile odraslei acasă. În orice caz, m-am trezit ca Neo când realizează brusc că se află în Matrix. De ce mă tundeam eu la frizeria de copii? Ce, eu mai eram de mașinuțe și căluți? Nici nu încăpeam pe alea, eram gras de mic, mă puneau în scaun normal, de adult. Aia a fost clipa în care s-a terminat povestea de dragoste cu ciUFOLicii și au început căutările.

Familia mea se mutase recent în Tei din Titan și geografia urbană îmi era încă neclară. În Titan aveam Complexul. La Complex aveai tot ce îți trebuie – magazin, sală de calculatoare și frizerie. Nu mă tunsesem niciodată la frizeria de la Complex, dar aveam colegi care o frecventau în timp ce eu judecam condițiile sanitare. Acum o regretam de la distanță. În Tei aveam un SCM Igiena la un parter de bloc, pe lângă parcul Circului. Acest Igiena a fost soluția de avarie multă vreme, până m-am mutat de acasă. Când n-aveam unde să mă tund, ăla era locul. Pe pereți erau poze profi cu freze impresionante: stil George Michael '86, Leo DiCaprio '99, ba chiar și un fel de Johnny Bravo bizar, cu o pieptănătură de bosozoku³ a cărei geometrie non-euclidiană se susținea în față doar cu rugăciuni și cantități industriale de fixativ. Oamenii care tundeau acolo nu erau capabili de frezele alea. Știam și atunci, cu atât mai mult sunt conștient azi. Ce-ar fi făcut dacă venea un băiat de pe stradă și cerea să fie tuns ca într-una dintre poze? Nu cred că ar fi intrat în panică, nu prea părea că-i interesează. Ar fi ridicat din umeri. Am mers sporadic, ani de zile la acea frizerie. De-a lungul vremii, în ciuda schimbărilor de personal, locul a rămas același. Oamenii care tundeau păreau interschimbabili. Frizerițe transferate cu lehamite din jumătatea cealaltă a SCM Igiena, cea care era *salon* și unde aveam acces doar doamnele, într-un exemplu clar al apartheidului de gen⁴. Sau varii arhetipuri de frizeri bătrâni mucaliți – celchelbec, dar care tunde bine, cel încet, cel care tunde cum vrea el, nu cum vrei tu etc.

Era o atmosferă constantă de cooperativă de producție, iar eu – care-mi cristalizasem deja un fel de ethos liberal tras la tîgăie cu niște Cașavencu – nu prea aveam răbdare de asta. Doream *servicii*.

Nici nu știam de ce *servicii* o să am parte. Am început să merg cu taică-miu la o frizerie cu ștaif, pe Calea Victoriei. El mergea acolo din facultate, se știa cu frizerul bine, îl tundea din tinerețile ambilor. Frizeria era lângă unul dintre marile hoteluri de bulevard, era tot parte din cooperativa Igiena, dar era altă mâncare de pește. Era mult mai curată și mai cu pretenții decât Igiena mea locală, dar era tot cam la fel din punctul de vedere al dotărilor sau prețurilor. Frizeriile cu prețuri ridicole, unde frizerul tatuat te servește cu whiskey single malt, „ca între băieți”, nu se inventaseră încă. Și frizerii erau încă cei vechi, încă pe tipologii. Doar că aici era de fapt elementul care făcea toată diferența. Tipologia de la frizeria asta de bulevard era cea de frizer-agent, frizerul securist care, asemenea chelnerului-securist, este astăzi o specie pe cale de dispariție. Frizerul securist (încă) e o reminescență comunistă, un profesionist taciturn, de obicei prezent prin locații centrale unde veneau burjuii și străinii. Îmi e neclar dacă rolul frizerului-securist era doar „să dea bine” – *uite ce frizeri înalți, slabi și cu ochi albaștri avem în România, tovarășe!* – sau și să scrie note informative la final de tură. Cu siguranță, frizerul securist nu face vreun pas pentru a-și clarifica statutul în fața clienților. Asta deși și clientul, și *agentul* știu prea bine că securitatea s-a dus și serviciile moderne au metode moderne, nu le trebuie surse între frizeri sau chelneri.

Frizerul securist avea (are?) o pasiune pentru brice, loțiune de masaj pentru scalp și un aparat bizar, un fel de motor vibrator care se prinde pe exteriorul mâinii frizerului cu arcuri și face tot capul clientului să zornăie de parcă e plin cu șaibe⁵. Ce mă enerva însă la frizeria cu ștaif e că nu aparțineam de cineva, nu aveam și eu omul meu la tuns. De obicei îl acompaniam pe taică-miu, care mergea la propriul frizer-securist din tinerețe, iar eu nimeream la cine mai era disponibil dintre *băieți*. Or când nu te știi – poate chiar ești certat – cu frizerul, ajungi tuns cum o fi, cum o ieși, și asta nu-mi convenea.

Oricum eram mai roaccer, așa că am hotărât o vreme să nu mă mai tund, să-mi las plete. O mare greșeală. Nu doar că părul meu are tendința să facă bucle după o anumită lungime și arătam ca un pudel rotofei, dar cum nici nu mă sinchiseam cu tot felul de șampoane speciale și alte chestii de rutină *curly girl hair* băteam mai mult spre freză Dan Alexe decât *hair-power* Cristi Minculescu⁶. Dar cum mă consideram intelectual, ținteam o freză cărtăresciană. Așa că-mi lăsam părul să crească pentru un look de *je m'en fiche* și băgam spaima în frizeri când mergeam de două ori pe an să mă tund. Au fost vremuri haotice. Băescu era la putere, eu eram la facultate și părul meu nu arăta două luni la fel. Nu-mi amintesc multe din vremurile alea, dar știu sigur că-mi făcusem un fel de sistem. Mergeam să mă tund în alt loc de fiecare dată și lăsam frizerii să facă ce vor din părul meu. Cumva toți mă tundeau cam la fel, lucru care mă lăsa dezamăgit, dar nu mă mătina destul cât să intervin cu indicații. Soarta mea era în mâinile fiecărui

OGLINDATOR

„Iarmaroace de carte“ – a tradus traducătoarea din Chișinău la un eveniment. M-am gândit că limba română este mereu minunată: te scoate la liman chiar atunci când nu mai crezi că limanul există.

În orice caz, pentru mine și cred că pentru mulți alții, Târgul Internațional de Carte de la Budapesta ediția 2025, la care invitatul special a fost România, a însemnat lumină, optimism, umor și creativitate. Cred că articolele cuprinse în *Oglindator* vă vor convinge că așa a fost. Sper să le menținem.

În oglinda celoralți

MARKÓ BÉLA

Piața Teatrului, Târgu Mureș, Urban Tamás, Fortepan, 1986

Ne referim deseori la Transilvania ca la o regiune multiculturală. Dacă mă gândesc bine, eu însumi am afirmat de nenumărate ori că, în pofida unor litigii seculare, istoria ne-a condamnat la conviețuirea între culturi, limbi și religii, deci ar trebui să privim multiculturalismul nu ca un dezavantaj, ci ca o șansă pentru toți. Totuși, nu numai în regimul comunist care voia să ne „omogenizeze“, cum spunea dictatorul, dar și mult timp după Revoluție, am avut impresia că românii și maghiarii ardeleni trăiesc în lumi paralele. La fel și nemții, dar ei, din păcate, au rămas foarte puțini. Am folosit cândva o metaforă despre Târgu Mureș: că noi avem aici două orașe în același spațiu, pe aceleași străzi sau în aceleași blocuri. Fenomen ce se manifestă inclusiv în viața cotidiană, când românii pomenesc numele unei străzi cu denumirea actuală, de exemplu strada Eminescu, iar mulți maghiari se referă la aceeași stradă cu denumirea de altădată, și anume strada Jókai. Ce farsă tristă a istoriei că înaintașii noștri din secolul XX nu au fost capabili, într-un centru cultural excepțional, în creștere cu fiecare zi ce trecea, să așeze laolaltă un mare poet român, Mihai Eminescu, și un mare prozator maghiar, Jókai Mór, în loc să-l schimbe unul cu celălalt. Astfel, ne-a rămas nouă, în secolul XXI, această menire: de a aprecia și de a fructifica cu adevărat potențialul pozitiv al conviețuirii, păstrându-ne identitatea, dar preluând tot ce are mai valoros cealaltă comunitate.

Îmi dau seama că adineauri am adus vorba de sarcini. Sarcină? Menire? Prima parte a vieții mele s-a consumat într-un regim în care mereu se încerca trasarea unor sarcini pentru scriitori. Urăsc și astăzi ideea ca cineva să mă însărcineze cu ceva în calitatea mea de literat. Să nu vorbim, deci, despre sarcini, ci despre posibilități. Sau, așa cum spuneam, despre șanse. O astfel de șansă ni s-a oferit în cadrul Filialei Târgu Mureș a Uniunii Scriitorilor, unde avem, în număr aproape egal, scriitori români și maghiari. Apartin filialei județele Mureș, Bistrița-Năsăud, Harghita, Covasna și funcționăm, ca o excepție în întreaga Uniune, pe două secții: cea maghiară și cea română. Era firesc, deci, ca așa-zisul multiculturalism sau bilingvism să se oglindească inclusiv în evenimentele organizate de noi. Am inițiat astfel, ca proiect comun al Filialei și al conducerii din București, de acum aproape un deceniu, simpozionul „Interferențe literare româno-maghiare“, și de atunci ne întâlnim în fiecare toamnă. Cu sprijinul Fundației Communitas, acordăm de fiecare dată câte un premiu unui scriitor român și unui scriitor maghiar pentru traduceri din literatura celeilalte limbi ori pentru promovarea relațiilor dintre literaturile noastre. Totodată, de la an la an, traducem câte o carte din română în maghiară și invers. Mottoul simpozionului de anul acesta a fost: „Noi și voi. Români și maghiari în oglinda celorlalți“. Dar nu numai acum, ci și în fiecare an am fi putut avea același motto, deoarece tocmai această idee este esența inițiativei: să ne cunoaștem reciproc și, ceea ce este poate la fel de important, să înțelegem mai bine, prin

oglindea celorlalți, identitatea noastră – cine am fost, cine suntem și cine ar trebui să fim. Este o întreprindere pasionantă să studiezi cum i-au văzut românii pe maghiari și maghiarii pe români, de la Ioan Slavici și Liviu Rebreanu până la Tamási Áron și Kós Károly. Cei amintiți au fost conștienți de trecutul, prezentul și viitorul multicultural al Transilvaniei, dar, ne place sau nu, ei sunt o excepție. Trebuie să acceptăm că mulți dintre scriitorii ardeleni de seamă, români și maghiari, aproape că nici nu au pomenit de cealaltă comunitate. Fiecare comunitate are o moștenire literară bogată în Transilvania, dar cu toții avem și o datorie enormă care trebuie achitată.

De aceea mi s-a părut și mai important ce s-a spus anul acesta în cadrul simpozionului. Din prelegerile lui Demény Péter și Valentin Trifescu a reieșit că, totuși, ceva s-a schimbat în ultimii ani. În aceeași ordine de idei, deși alegem, firește, pe criteriile estetice operele care vor fi traduse, de data aceasta s-a întâmplat – dar nu întâmplător, probabil – ca cele două romane traduse, *Lindenfeld* de Ioan T. Morar, și *Tăul iadului* de Szabó Róbert Csaba, să aibă ca subiect coabitarea, dușmănirea și conlucrarea popoarelor și culturilor de pe aceste meleaguri.

Multiculturalismul, în general, iar de această dată interferențele literaturilor, în special, și prezența lor în oglinda scriitorilor și cititorilor de altă limbă, sunt o provocare nu numai pentru ardeleni. Este problema întregii zone și a întregii Europe. Unul dintre premianții noștri din acest an, poetul maghiar André Ferenc, a tradus, din Radu Vancu, volumul de versuri dedicat vieții și morții marelui poet maghiar Radnóti Miklós, victima Holocaustului, iar cartea are o recepție extraordinară în Ungaria. Istoria – și istoria literaturii – este complicată. Destinele noastre se întâlnesc din nou și din nou și ne așteaptă noi întrebări la care va trebui să căutăm răspunsuri împreună. Pentru a ne cunoaște mai bine, va trebui să ne uităm cu toții în oglinda națiunilor care trăiesc alături de noi. De fapt, naționaliștii intoleranți care vor să ne închidă în granițele trecutului nu-și iubesc cu adevărat națiunea. În schimb, toți cei care sunt dispuși să învețe din cele percepute în oglinda celorlalți vor, într-adevăr, binele propriei națiuni.

M

MARKÓ BÉLA – poet, scriitor. Între 1993 și 2011 a fost președintele UDMR, și de două ori vicepremierul României. Cel mai recent volum publicat: *A nem létező ország* (*Țara care nu există – Kalligram, Budapesta, 2025*)

GO WEST

PICTURA ROMÂNEASCĂ ȘI „CAZUL“ MARIUS BERCEA

Atunci când eram parte a colectivului Fabricii de Pensule din Cluj, am putut observa atelierul lui Marius Bercea și schimbările prin care a trecut. Îmi amintesc perfect momentul plecării în America și cărțile pe care le (re)citea cu nesăț, literatura beatnicilor și multe repere comune pe care le împărtășeam. Alături de el, am cunoscut acea generație fascinantă de pictori remarcabili precum Adrian Ghenie, Șerban Savu, Victor Man, Mircea Suci, Radu Comșa, dar și mai tinerii Mi Kafchin sau Eugen Roșca. Cu ei, am avut o percepție filtrată a experienței Vestului și comparațiile au continuat odată cu activitatea mea în cadrul Galeriei Plan B, prima galerie din România care a apărut la nivel internațional cu articole în *New York Times* și cu „aura“ unei adevărate transformări a artei contemporane românești.

Am pornit acest dosar tocmai de la pasul spre scena internațională pe care Marius Bercea și colegii lui l-au făcut, într-un moment în care granița dintre succes și eșec nu fixase încă nimic și se mișca mai fluid decât astăzi. Spun asta și datorită momentului în care reîntoarcerea acasă a pictorilor – astăzi, cunoscuți internațional – a însemnat o regrupare de forțe, văzută inițial ca o semi-ratare și transformată ulterior într-o șansă extraordinară. Marius s-a întors din Belgia, Șerban din Italia, Victor din Israel și Adrian din Austria, iar fiecare a început să-și contureze propriul drum la Cluj.

Textele dosarului încearcă să surprindă contextul în care s-a dezvoltat pictura contemporană (Maria Sârbu) și drumul ei mai departe, noile ei tendințe (Horațiu Lipot), dar și despre Transilfornia, două sisteme socio-culturale distincte (Cosmin Gheorghe), alături de un grupaj de poeme scrise de Andrew Davidson-Novosischei. Aceste poeme au generat – cu ocazia expoziției de la Fundația Art Encounters din 2024, prima expoziție personală a lui Marius Bercea după mulți ani în România – o lectură performativă în care lucrările și poemele se împleteau firesc, într-un dialog cu două sensuri: dinspre România spre Statele Unite prin periplul lui Marius; și dinspre America spre România prin alegerea lui Andrew de a scrie în limba română, cu o prospețime inimitabilă.

Titlul grupajului face apel la versurile celebrei piese de la Village People, preluată de Pet Shop Boys mulți ani mai târziu, reprezentând un citat al coloniștilor americani și un îndemn la individualism, aici folosit în mod ironic apropos de fantasma succesului și de miturile care derivă de aici.

Vă propun un dosar care poate continua mai departe, ca un drum care se bifurcă la fiecare răscruce, dar pe care nu m-aș aventura fără o carte de poezie și un album de pictură la mine.

„Verbalizez vizual extensia imediată a gândului”

DIALOG ÎNTRE
MARIUS BERCEA
ȘI DIANA MARINCU

DIANA MARINCU: Marius Bercea, ultima noastră discuție înregistrată a avut loc anul trecut, cu ocazia expoziției *This Side of Paradise/Dincoace de paradis*, la Fundația Art Encounters din Timișoara, când povesteam despre noile tale picturi și direcții, dar și despre „Transilfornia”. De atunci ai trecut la obiecte și scenografii extraordinare în expoziția *The New Tenant*, de la Galeria Jecza/Scânteia + din București. Acum sunt curioasă încotro te îndrepti și cum s-au sedimentat aceste mari expoziții?

MARIUS BERCEA: *This Side of Paradise* rămâne o expoziție importantă și foarte dragă, cu o încărcătură emoțională și simbolică. Este prima expoziție în România după mulți ani. De aceea, îți mulțumesc ție, lui Ovidiu Șandor și Fundației Art Encounters pentru invitația pe care mi-ați făcut-o și pentru modul impecabil în care v-ați organizat.

Anul acesta a fost un an foarte plin pentru mine: o expoziție mare la Tokyo și, ulterior, expoziția *The New Tenant/Sunshine Noir* din București. Am ieșit din formatul bidimensional, cum remarcă și tu, împingând proiectul către o scenografie cu recuzită amplă. Mă bucur că ți-a plăcut și mulțumesc că ai trecut să o vezi.

Pentru mine, după o serie de evenimente cu o cadență și un „puls” accelerat, urmează, de obicei, un naufragiu al eliberării de idei și o întoarcere către o practică primară. Am început să desenez mult, un exercițiu prin care verbalizez vizual extensia imediată a gândului. E o nouă călătorie fără destinație, un mozaic de idei, o explorare a imperiului imaginar, care îmi întărește raționamentul și conștiința.

Incursiunea monocromă de la alb la negru și viceversa mediază un dialog între o memorie fotografică personală și anii de formare, în care preponderent învățăm despre pictură din surse alb-negru (cataloage, xerox-uri). Am redus, astfel, uneltele de operare și încerc o cercetare a formei, a relației lumină-umbră, tonurile estompate și contemplative, într-o manieră esențializată.

M-aș întoarce înapoi în timp la momentul începutului anilor 2000, când generația ta a făcut un salt fantastic. Ce a însemnat pentru tine *going west*?

Anii 2000 au fost niște ani extrem de interesați. Îmi este foarte greu să comprim în câteva fraze descrierea acestora. Cred că, pe scurt, sunt anii care nu seamănă deloc cu vremurile pe care le trăim acum... hahaha.

We will start life new/This is what we'll do - Pet Shop Boys (*Go West*).

Libertatea de mișcare pe care am avut-o atunci - suprapusă comunității de colegi/prieteni - a schițat, probabil, traseul generației noastre. Inocența, naivitatea, determinarea de a explora laboratorul creativ personal au reprezentat o direcție comună pe care am exersat-o.

Erau anii în care internetul era un lux, mecanismele de cercetare și de formare erau reduse la cataloagele de artă și revistele de artă sau critică de artă, posibilități

modeste de a călători, de a vizita bienale, muzee sau expoziții importante.

În Cluj, în perioada respectivă, erau o serie de conferințe, expoziții și invitații internaționali, în special din spațiul cultural francez și cel german.

Going West e componenta formativă: descoperire, cunoaștere și, ulterior, orchestrație și interpretare. Am avut și norocul să mă mai formez *on the road*, începând cu 2013 și cu explorările mele americane. M-a fascinat dintotdeauna școala de pictură din zona San Francisco Bay. E o altă abordare față de expresionismul abstract din estul Americii - mai aproape de pictură europeană, naturalistă, care explorează lumina, aerul, compoziția clasică, relația dintre peisajul interior și cel exterior. M-am simțit de asemenea aproape de școala franceză, dar și de influențele academismului rusesc din anii '50-'60, care se simțeau acolo. Artiști ca Victor Arnautoff, Paul Wonner, Richard Diebenkorn, David Park au fost repere pentru mine. Probabil și prezența comunităților ruse și ucrainene din nordul Californiei a influențat felul în care s-a dezvoltat acea școală. Am avut și norocul să fiu ghidat de prieteni care m-au ajutat să înțeleg lumea artistică din Los Angeles - de la *the cool school* (Hopps, Kienholz, Ruscha, Moses, Baldessari) până la artiști mai recentți ca Paul McCarthy, Mike Kelley, Sterling Ruby, Tala Madani, Rashid Johnson și alții. Energia din LA e una foarte tânără și vibrantă, care mă încarcă mereu și spre care mă întorc uneori.

**INOCENȚA,
NAIVITATEA,
DETERMINAREA
DE A EXPLORA
LABORATORUL
CREATIV PERSONAL
AU REPREZENTAT O
DIRECȚIE COMUNĂ PE
CARE AM EXERSAT-O.**

Marius Bercea, *Perfume of candour*, 2020

„Fără cultura filosofiei, a capacității de a cumpăni lucrurile și actele, dialogul între oameni devine imposibil“

DIALOG ÎNTRE ANCA VASILIU ȘI OVIDIU ȘIMONCA

Anca Vasiliu a primit în 2022, din partea Academiei Franceze, Marele Premiu în Filosofie pentru întreaga activitate. Premiul este acordat din 1987 și are nume ilustre printre laureați: Paul Ricoeur, Gilles Deleuze, Emmanuel Lévinas, Jean-Luc Marion, Pierre Hadot, Didier Franck, Isabelle Stengers, Alain de Libera, François Jullien, René Girard, Jean-François Courtine, Barbara Cassin, Jacques Bouveresse, Rémi Brague. Cu Jean-Luc Marion, Anca Vasiliu și-a dat și doctoratul, în Franța, ea fiind printre primii bursieri români ai statului francez, după 1990.

Din 2007, Anca Vasiliu este director de cercetare, predă filosofie și coordonează doctorate în filosofia antică la Sorbona și susține un seminar doctoral în filosofia antică la Centrul Léon Robin. Știe greaca veche, latina, franceza, engleza și italiana, dar publică numai în franceză cărți și studii. În 2003, a fondat revista franco-română de filosofie antică *Chôra* și de atunci participă la coordonarea ei, revista fiind publicată în România, la Polirom, cu difuzare internațională.

Anca Vasiliu este însă formată la București, unde a urmat Institutul Național de Artă, specializarea istoria artei, iar în decembrie 1989 a semnat o scrisoare, împreună cu alți intelectuali, împotriva lui Ceaușescu. A publicat și o carte despre mănăstirile din Bucovina, *Architectures de l'image. Monastères de Moldavie, XIVe-XVIe*, care a apărut în Italia, s-a vândut în peste 10.000 de exemplare, dar nu are încă o ediție în românește. Anca Vasiliu a povestit în mai multe interviuri – fără resentimente – că dosarul ei de echivalare a doctoratului francez s-a pierdut în hățișurile birocratice de la

București. Și tot Bucureștiul, Institutul de Istoria Artei, unde a lucrat înainte de 1989, i-a respins, în anii '90, o temă de cercetare, care a continuat la Paris.

Din toamna anului 2025, editura Spandugino a inaugurat o serie de autor Anca Vasiliu, după ce, în 2010, editura Polirom i-a publicat volumul *Despre diafan*, inițial, teza ei de doctorat. Prima traducere în seria de autor Anca Vasiliu de la Spandugino este *Imagini ale sinelui în Antichitatea târzie / Images de soi dans l'Antiquité tardive* (volum apărut la cea mai prestigioasă editură specializată în filosofie, Vrin, în 2013), carte care a obținut Premiul Montyon al Academiei Franceze. Intenția editurii Spandugino este să-i publice Ancăi Vasiliu câte un volum pe an, care să aibă și lansări și să fie dezbătut în România, în prezența autoarei. Publicăm un interviu cu Anca Vasiliu; pentru acuratețea formulărilor legate de filosofie, am preferat întrebări și răspunsuri scrise.

Ați obținut, în 2022, Marele Premiu al Academiei Franceze în Filosofie, pentru întreaga activitate. Cartea aceasta, în limba română, este prima apărută după acordarea premiului. Cum este să publici în continuare când ai primit un asemenea premiu?

Premiul din 2022 nu m-a împiedicat să public în continuare. Mai degrabă m-a stimulat, mi-a dat încredere, dar nu în exces, ci atât cât e necesar pentru ca să pot să merg mai departe pe drumul pe care am pornit demult. Un premiu îți arată că drumul parcurs nu a fost greșit ales, dar nici un premiu, oricât de prestigios, nu-ți garantează că vei ajunge până la capăt cu bine.

Doar capătul drumului contează, și nu pentru cel care l-a parcurs, ci pentru cei care primesc confirmarea că pot ei înșiși să-l urmeze. Doar atunci are loc împlinirea. Premiul nu este decât o etapă, un moment care îți permite să răsuflă.

După acel premiu am continuat să public: în 2023, o carte colectivă pe care am coordonat-o împreună cu o colegă de la universitatea de la Nice despre rolul imaginii în Dialogurile lui Platon (*Platon et la pensée de l'image*, Vrin 2023), apoi un volum monografic *Démiurge du réel. Le langage de l'être dans le Sophiste de Platon* (P.U.F., „Epiméthée“, 2024), apoi un volum tematic al revistei *Chôra*, *Triades et Trinité dans l'Antiquité tardive* (n° 21-22, tipărit în 2024). Erau lucrări deja în șantier. Apoi cartea *Toucher par la vue. Platon, Aristote, Plotin sur la lumière et le sensible*, pe care am încheiat-o în vara aceasta și care sper că va putea fi publicată în 2026.

Cartea *Imagini ale sinelui*, publicată la Spandugino, m-a pus însă față în față cu o responsabilitate la care nu reflectasem suficient de atent în 2010 și în 2017 când au apărut primele cărți traduse în română. Știam că ecoul premiului din 2022 a fost destul de important în România și că o nouă carte publicată în românește ar putea să atragă mai multă atenție decât primele lucrări traduse, adresate mai degrabă specialiștilor. Mai știam că franceza a devenit, din păcate, o limbă tot mai puțin cultivată în România în rândul generațiilor tinere. Din această pricină, doream ca această carte (alegerea ei revine editurii) să fie „ca și scrisă“ în română, să fie cât mai accesibilă, cât mai apropiată de potențialii cititori, chiar dacă ea rămâne o lucrare de tip academic.

De ce Antichitatea târzie? Ce v-a atras la această perioadă?

Este o perioadă lungă de aproape șase secole și complexă, ca orice perioadă de tranziție, în care moștenirea Antichității clasice, grecești și, apoi, cea romană se extinde pe o arie geografică mult mai vastă, înglobând Orientul Apropiat și Mijlociu, Nordul Africii și Europa occidentală. Practic, Mediterana devine acum bazinul Imperiului și al culturii imperiale; capitalele, centrele culturale, școlile și bibliotecile se multiplică. Atena și Roma rămân centrele de prestigiu, dar Alexandria, Antiohia, Pergamul, Constantinopolul sunt tot mai importante și mai bogate, devenind mai atractive decât Atena și tinzând să înlocuiască vechile școli.

Cultura tradițională se confruntă cu lumi, tradiții și culte religioase noi și este obligată să se reinventeze, să dialogheze, să învețe să se deschidă spre orizonturi culturale nebănuite. Religia tradițională integrează culte necunoscute până atunci, iar din secolul al IV-lea ea intră în concurență directă cu creștinismul, care devine religie oficială și va domina cultura și mitologia clasică încă de la începutul secolului al V-lea, după scindarea Imperiului Roman și închiderea prin decret a marilor temple, care erau adevărate centre, deopotrivă religioase, artistice și științifice. E o epocă fascinantă prin violența ei, dublată de o vitală efervescență intelectuală și de o capacitate de reinventare în confruntarea cu modele culturale noi.

În acest context, filosofia, care rămâne încă disciplina de prestigiu a tuturor intelectualilor și oamenilor politici, se confruntă cu necesitatea de a transmite ideile și doctrinele școlilor

FILIT, ISTORIA CONTINUĂ

Cea mai importantă afirmație legată de FILIT Iași este că el a continuat și în 2025, dincolo de austeritate, recesiune, bani drămuți, linii de finanțare înghețate sau amânate. A continuat - împreună cu fratele FILIT Chișinău -, iar în cele 5 zile de festival (22-26 octombrie 2025) au avut loc întâlniri miraculoase, publicul a putut vedea mari autori străini, dar și mari autori români stând față în față și dezbătând evoluția unei lumi care își pierde echilibrul.

FILIT a fost și locul de întâlnire a unor autori debutanți sau la început de drum (și din România, și din Europa), dar care încep tot mai mult să convingă publicul că literatura nu se pierde printre îndeletniciri ciudate. Mai trebuie spus și că publicul de la FILIT (elevi de liceu, studenți și oameni care, pur și simplu, nu pot trăi fără să citească) a fost la fel de entuziast, de bucuros, de întrebător.

Paginile următoare - cu multe interviuri spectaculoase, în exclusivitate pentru MATCA - sunt dovada că există deja o generație FILIT, care vine la Iași în fiecare lună octombrie pentru a depăși marasmul și incertitudinea unor vieți destul de anoste. Generația FILIT depune mărturie: să citim, să deslușim, să ne bucurăm, să fim oameni, cu vulnerabilități, cu înțelegere și cu puterea de a privi și de a-l susține pe Celălalt.

FILIT Iași, topirea distanțelor

OVIDIU ȘIMONCA

La Iași se ajunge greu, orice ar spune unii mai optimiști. Promisele autostrăzi - spre București și spre Transilvania - sunt mereu proiecte în campanii electorale, dar cum trece vutietul alegerilor faci tot șapte ore cu trenul de la București la Iași. Orașul Iași s-a retras în 1859 lăsând Bucureștiul să fie capitală a Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești. Calea ferată a apărut târziu - mai degrabă s-a legat orașul Pașcani de vechile linii ferate din Imperiul Habsburgic. Poate că și absența căilor ferate, spre Iași, în secolul al XIX-lea, a făcut ca relația dintre Veronica Micle și Mihai Eminescu să fie atât de dramatică, cu doruri neostoite, în care au vorbit mai mult scrisorile decât oamenii, prea puțin dornici să umble în trăsurile neîncălzite și pe drumuri mlăștinoase. Sigur, atunci când a fost nevoie, orașul a găzduit, cum s-a întâmplat în 1917, toată elita politică, de la Regele Ferdinand și Regina Maria până la miniștri și parlamentari, toate clădirile fiind locuri ale războiului, ale retragerii din calea inamicului.

Indiferent câți cărcotași s-ar aduna în jurul orașului Iași, există un moment din an, de fapt o săptămână, când distanțele realmente se topesc și reușesc să vină la Iași autori din toată lumea, din toată România. A fost mai greu la început, în primele ediții FILIT, când lumea scriitoricească nu prea avea încredere să se încumete la un drum spre Iași. De multe ediții, deja este lesnicios să convingi un autor să vină la Iași, pentru FILIT. Listele cu scriitori se fac cam pe la sfârșitul iernii și începutul primăverii. Până la vacanța de vară, organizatorii FILIT, de la Muzeul Literaturii Române Iași, cam știu, în proporție de 85-90% toți invitații, există confirmări oficiale. Urmează, cam tot în vară, selecția voluntarilor, cei care se ocupă de fiecare invitat, îl preiau de la aeroport sau de la gară, îl însoțesc la evenimente, îi prezintă orașul, fac în așa fel încât nu doar să nu întârzie la întâlnirile cu cititorii, dar să și creadă că vor avea în față cel mai minunat public din câte au întâlnit. Faptul că în ultima seară de FILIT, pe scena Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, acești voluntari se urcă pe scenă este un semn că un festival nu este compus doar din vedete, el are multe ore de pregătire, mulți oameni care se implică, ca totul să meargă ceas.

Mă bucură întotdeauna această întâlnire cu toți voluntarii, ultimul moment al fiecărei ediții. După aceea, ca un semn

de nostalgie, fac fotografii la sala Teatrului Național și la ușile deja închise, cu spectatorii plecați spre acasă sau rămânând în foaier, la autografe, cu invitatul serii de final. La ediția din 2025, invitatul ultimei seri, într-un dialog cu Cătălin Striblea, a fost regizorul, scenaristul și scriitorul Cristian Mungiu, născut la Iași, cu o casă părintească pe strada Sărării (pe care, acum, după moartea părinților, vrea să o transforme într-o rezidență culturală), cu Facultatea de Litere absolvită la Iași, înainte de Regie Film, la București și cu un omagiu adresat actorilor din Iași - în *4 luni, 3 săptămâni și două zile*, film premiat cu Palme d'Or la Cannes, în secvența mesei, Cristian Mungiu aduce în film actori de la Naționalul ieșean, ca un semn că nu și-a uitat rădăcinile.

Acest articol ar trebui să amintească, din nou, extraordinarul efort pe care îl fac două asociații ale elevilor, ALECART și LOGOS, prin profesorii Nicoleta Munteanu, Emil Munteanu, Serinella Zara, de a apropia scriitorii de lumea adolescenților. Se întâmplă o chestie fascinantă. Scriitorii străini care participă la Serile de la Teatrul Național, unde există magia scenei, a reflectoarelor, a unei lumi elegante, vin a doua zi în rândul adolescenților și ascultă cronici ale romanelor traduse în românește, răspund la întrebări și se simt bine.

Tracy Chevalier a fost în sâmbăta FILIT în fața publicului de la Naționalul ieșean, într-un dialog cu Ioana Bâldea Constantinescu, iar a doua zi a luat drumul Casei Pogor - împreună cu scriitoarea și traducătoarea, Veronica D. Niculescu, cea care i-a tradus romanul *Sticlăreasa* - la Întâlnirea ALECART. Iar la finalul discuției, elevii au făcut, ca la rugby, o grămadă în jurul scriitoarei venite de la Londra, așteptând autografe. La fel de pasionant a fost la ALECART și dialogul dintre Isidoros Zourgos (autorul romanului *Câteva nopți și încă o zi*, o poveste de dragoste împletită cu o istorie a Salonicului, din ultimul secol), Ana-Maria Lucescu (traducătoarea romanului menționat) și scriitorul George Cornilă, aureolat de premii și cronici după recentul roman, *Silex*. Tot ce se întâmplă în dialogurile dintre elevi și scriitori (cei români, cei de talie internațională, cum au fost și Junot Díaz, și Michel Bussi) este fascinant, întoarcerea la cărți și la lectură este posibilă.

FILIT este și o rampă de lansare pentru scriitorii români, dar și pentru scriitorii străini, care au, în ultimii doi-trei ani,

„Ceea ce e important este absența”

DIALOG ÎNTRE MICHEL BUSSI
ȘI ALINA PURCARU

© Joel Saget, AFP

Despre Michel Bussi (n. 1965) se poate spune, cu siguranță că este un autor-fenomen. Ca formare geograf, profesor universitar expert în geopolitică la Universitatea din Rouen, a început să scrie literatură, iar Code Lupin, primul său roman, apărut în 2006, a ajuns să aibă nu mai puțin de nouă ediții. Michel Bussi, autor publicat de Polirom, la fost prezent la FILIT, toamna aceasta, iar dialogul de mai jos concentrează teme esențiale pentru scrisul său, pornind de la cel mai recent roman tradus, Cod 612. Cine l-a ucis pe Micul Prinț? (Polirom, trad. Cristina Jinga). Traducerea consecutivă a dialogului a fost realizată de Simona Modreanu. Mulțumesc organizatorilor FILIT pentru facilitarea acestui dialog.

Sunteți unul dintre cei mai iubiți și citați autori de romane polițiste, după ce ați fost profesor universitar de geografie. Ce anume v-a atras să abordați acest gen?

Nu m-am gândit că scriu romane polițiste, pentru că o mare parte dintre poveștile mele nu țin neapărat de definiția strictă a romanului polițist. Sunt mai mult narațiuni cu suspans și cu răsturnări de situație. Și desigur că, adesea, se vorbește în romanele mele despre moarte, despre răzbunare, despre gelozie, despre putere, dar acestea sunt teme care nu se regăsesc doar în romanul polițist, ci în toată literatura.

De fapt, e vorba mai mult de o tramă polițistă, nu neapărat de apartenența clară la acest gen.

Așa este. Și dacă ar fi să ne referim la *Cod 612* – romanul care s-a tradus cel mai recent în România –, avem un roman construit în jurul morții Micului Prinț și a autorului său, Antoine de Saint-Exupéry. Dar, pe parcurs, vedem că e un roman filosofic, la fel cum e și *Micul Prinț*. Mi s-a părut însă amuzant și interesant să îl scriu sub forma unei anchete. Pornind de la subtitlu, *Cine l-a ucis pe Micul Prinț*, sigur că romanul ar putea duce cu gândul la un roman polițist, dar, de fapt, îți dai seama că nu e cazul, pentru că *Micul Prinț* nu putea fi ucis.

Apropo de această carte, ce a însemnat pentru dumneavoastră întâlnirea cu *Micul Prinț*, în ce mod v-a marcat?

Am avut întotdeauna o relație intimă foarte puternică cu această carte care vorbește, în definitiv, despre doliu, despre moarte, și mulți oameni care o citesc sau care se simt apropiați de ea au trecut printr-un doliu. *Micul Prinț* nu e o carte religioasă, dar e a doua cea mai vândută carte din lume după *Biblie* și *Coran*, o putem considera un fel de biblie laică, pentru că are o dimensiune spirituală. Mi s-a părut interesantă apropierea de această carte, care nu este religioasă, dar are o dimensiune profund spirituală.

Care a fost momentul în care ați decis ca, pornind de aici, să scrieți un roman și cum v-a venit ideea acestui club, 612, format din persoane pasionate la extrem de viața lui Antoine de Saint-Exupéry și de *Micul Prinț*?

Despre *Micul Prinț* s-au scris foarte multe cărți: filosofice, istorice, patriotice și m-am întrebat ce aș fi putut să scriu nou despre *Micul Prinț*. Fără să fie vorba despre o povestire polițistă, *Micul Prinț* rămâne o poveste destul de stranie, mai ales dacă ne gândim că le este adresată copiilor, pentru că eroul principal moare la final, dar corpul lui nu este găsit. La sfârșit, rămân foarte multe semne de întrebare. Mi s-a părut interesant să abordez povestea din această direcție. Mi-am dat seama că sunt foarte multe puncte comune între sfârșitul Micului Prinț și moartea autorului cărții, Antoine de Saint-Exupéry. De exemplu, *Micul Prinț* spune: „Voi părea mort, dar nu voi fi adevărat. Veți găsi din mine, doar învelișul, dar nu trupul meu“. La fel, Antoine de Saint-Exupéry a murit într-un accident de avion, în timpul celui de Al Doilea

Război Mondial, a dispărut în mare, a fost declarat mort pentru Franța, dar trupul lui nu a fost niciodată găsit. S-au pus atunci foarte multe întrebări despre Saint-Exupéry: a murit cu adevărat ucis în război, s-a sinucis, a vrut să se facă dispărut? Am vrut să întorc aceleași întrebări asupra Micului Prinț și ieșirea lui din scenă: a murit, s-a întors pe steaua lui, ce s-a întâmplat?

Un lucru care m-a intrigat e că, în *Cuvântul-înainte*, se spune: „Toate faptele prezentate în această carte sunt adevărate“, dar acel cuvânt nu e semnat de autor și, desigur, te poți gândi că este vocea naratorului care spune că totul e adevărat. Cui îi aparține această voce?

La început, clar putem considera că este vocea mea, dar apoi ea aparține naratorului, despre care nu știm cine e, neapărat. Și, la fel, nici în *Micul Prinț* nu se știe cu adevărat dacă aviatorul este Antoine de Saint-Exupéry. *Micul Prinț* nu i se adresează niciodată cu Antoine, de exemplu. Rămâne o ambiguitate. Dar *Cuvântul-înainte* e al meu.

Aduce o ambiguitate benefică pentru roman, în orice caz. *Cod 612* începe ca un roman de mister, de suspans, dar se transformă într-unul filosofic. Către final, deco- dați celebrul citat: „Bine nu poți vedea decât cu inima. Esențialul e invizibil pentru ochi“, o concluzie că lumea capătă sens prin absență. Desigur, simplific acum, dar mă întrebam cum ați ajuns la această concluzie.

Cred, într-adevăr, că asta este marea concluzie care se desprinde din *Micul Prinț*: ceea ce e important, esențialul este absența, dorința, amintirea, invizibilul. Ceea ce face ca noi, ființe umane, chiar atunci când trăim o stare de melancolie, de frustrare sau de tristețe, să nu ne cufundăm niciodată într-o tristețe absolută, pentru că știm că această absență e hrănitoare, pentru că ne construim grație acestei absențe, grație acestei dorințe.

Încă o curiozitate legată de acest roman al dumneavoastră, cum spuneam, cel mai recent tradus în limba română. Ați amintit mai devreme că despre Antoine de Saint-Exupéry s-a scris enorm. În timpul cercetării pentru această carte, ați descoperit ceva inedit, ceva care v-a schimbat percepția asupra lucrurilor? Au fost lucruri pe care nu le știați, care v-au pus pe gânduri?

Dintre toți scriitorii cunoscuți pe plan mondial, el este cel a cărui moarte rămâne în continuare înconjurată de mister, pentru că încă nu se știe dacă a murit în acel accident, dacă s-a evacuat din avion, sau dacă a dispărut pentru că așa a vrut și a continuat să trăiască pe undeva. De exemplu, eu am crescut cu povestea unui Saint Exupéry care practic a dispărut în cer, pentru că nimeni nu a găsit avionul, nu i s-a găsit trupul, deci nimeni nu știa ce s-a întâmplat, ca și cum ar fi dispărut literalmente în înaltul cerului. Așadar, am crescut cu ideea acestui mister: figura lui a rămas înconjurată de această aură de mister, iar pentru mine, copil, el a dispărut în adâncul cerului.